

RİSALE-İ NUR KÜLLİYATI
İŞÂRÂT-ÜL İ'CAZ KİTABI'NDAN
ALINMIŞTIR

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ
مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

(BAKARA SURESİ 25. AYET)

Yani “İman eden ve iyi işler işleyen mü’minlere beşaret ver ki altında nehirler akan cennetler onlarıdır. O cennetlerden bir meyve yedikleri zaman; bu, bundan evvel yediğimiz meyvedir derler. Birbirine benzer bir surette rızıkları getirilip verilir. Ve o cennetlerde onlar için temiz kadınlar vardır. Ve onlar o cennetlerde de daimî bir şekilde kalacaklardır.”

Arkadaş! Bu âyetin evvela mâkabliyle olan irtibatından bahsedeceğiz. Şöyle ki:

Bu âyetin geçen âyetler ile mütefavit çok irtibatları vardır. Yani mezkûr cümlelere doğru bu âyetten uzanıp giden muhtelif hatlar vardır. Bakınız, Kur’an-ı Kerîm’in bu âyetle işaret ettiği netice, imanla amel-i salihin semeresi, surenin başında mü’minlere yaptığı medh ü senaya bakıyor.

Ve yine surenin başında, kâfir ve münafıklara yaptığı zem ve tahkirlerden sonra tuttukları yolun onları ebedî bir şakavete sevk edeceğini beyan etmiştir. Bu âyetle tasrih ettiği saadet-i ebediyenin nurunu göstererek, onların bu büyük nimetleri kaybettiklerinden çektikleri hasretleri tezyid ve arttırmıştır.

Ve yine *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا* ile emrettiği bir kısım dünya lezzetlerinin terkine bâis olan ibadetten neş’et eden zahmet ve meşakatlere karşı, bu âyetle cennetin kapısını açarak cennetin lezaizini göstermekle mü’minlerin kalplerini tatmin ve temin etmiştir.

Ve yine teklifin esası ve imanın birinci rüknü olan tevhidi, evvelce ispat etmiştir. Bu âyette dahi tevhidin semeresini ve rahmetin unvanını cennet ve saadet-i ebediye ile göstermiştir.

Ve yine yukarıda nübüvvet-i Muhammediye (asm) الخ ان كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ ... âyetiyle işaret edilen i'caz ile ispat edilmiştir. Burada da tebşir ve inzar gibi nübüvvet vazifelerine lisan-ı Kur'an ile işaret edilmiştir.

Ve yine yukarıda îad ve inzar yani tahvif ve tehditler yapılmıştır. Burada da vaadler, rağbetler, beşaretler yapılmıştır. Bunların arasındaki münasebet, tezdâ bir münasebettir.

Ve yine nefsi ve vicdanı, aklın hükümlerine itaatlerini devam ettiren terhib ve terhib, yani ümit ve korku hisleri lâzımdır. Bu hislerin vücud bulup devam etmeleri ancak terhib ve terhib yani ümitlendirmek ve korkutmakla olur. Terhib ve terhibin devamı ancak vicdanda mevcut tahrik edici bir âmirin vücuduyla olur. İşte bu âyetle, terhib hissi uyandırılmıştır. Evvelki âyetler ile de terhib hissi tahrik edilmiştir. Bu itibarla aralarında tezdâ bir münasebet vardır.

Ve yine geçen âyetlerde âhiretin bir şikkına yani cehenneme işaret yapılmıştır. Bu âyette, ikinci şikkı olan cennetten haber verilmiştir. Bu itibarla âhiretin her iki şikkı da zikredilmiş bulunuyor.

Arkadaş! Cennet ve cehennem, şecere-i hilkatten ebede doğru uzanıp giden iki daldan tezahür eden iki semeredir ve kâinatın teselsülen gelmekte olan silsilelerinin iki neticesidir ve ebede doğru akıp giden kâinat seylinin iki mahzeni ve iki havuzudur.

Evet Cenab-ı Hak, gayr-ı mütenahî hikmetler için bu âlemi, imtihana sahne yaptı; yine sonsuz hikmetler için tagayyürata, tahavvülata, inkılablara mahal olmasını irade etti; ve yine sonsuz gayeler için hayır ile şerri, nef' ile zararı, hüsün ile kubhu, hülâsa iyilikle kötülüğü karışık bir şekilde cennet ve cehenneme tohum olmak üzere kâinatın şu mezraasına serpti.

Evet mademki bu âlem, nev-i beşerin imtihan meydanıdır ve müsabaka yeridir; iyilikle kötülüğün birbirinden tefrik edilemeyecek derecede muhtelit ve karışık olmaları lâzımdır ki insanların dereceleri tezahür etsin. İmtihan ve tecrübe zamanları bittikten sonra kötü insanlar: *“Ey mücrimler! Bir tarafa çekiliniz!”* diye olan tüy ürpertici, sâkavari, şiddetli emr-i İlahîye maruz kalacakları gibi; iyi insanlar da *“Daimî kalmak üzere cennete giriniz.”* diye olan Cenab-ı Hakk'ın mün'imane, şefikane, lütufkârane emirlerine mazhar olacaklardır. İnsanlar bu iki kısma ayrıldıktan sonra, kâinat da tasfiye ameliyatına uğrayacak. Kötülüğü, şerri, zararı tevlid eden maddelerin bir tarafa çekilmesiyle cehennemini; iyiliği, hayrı, nef'i doğuran maddelerin de diğer tarafa çekilmesiyle cennetin teçhizatları ikmal edilecektir.

Mukaddime

Bu âyet mâkabliyle beraber kıyamete, haşre işaret eder. Binaenaleyh bu meselede nazara alınacak **dört nokta** vardır:

Birincisi: Âlemin imkân-ı harabiyetiyle ölümüdür.

İkincisi: Harabiyetin vukua gelmesidir.

Üçüncüsü: Tamir ve ihyasıdır.

Dördüncüsü: Tamirinin imkânı ve vukuudur.

Evvela: Harabiyet-i âlem imkân dairesinde olup olmadığından bahsedeceğiz. Evet, âlemde tekâmül kanunu vardır. Bu kanuna tabi olan, neşv ü nema kanununa dâhildir. Bu kanuna dâhil olanın bir ömr-ü tabîisi vardır. Ömr-ü tabîisi olanın, ecel-i fitrîsi vardır; ecelin pençesinden kurtulamaz.

Evet, kâinatın ihtiva ettiği envain ve bu envain ihata ettiği efradın kısım-ı ekserisi bu kanunlara tabidirler. Binaenaleyh âlem-i sağır denilen insan, ölümden ve harabiyetten kurtulmadığı gibi; insan-ı kebir denilen âlemin de ölümden necatı yoktur. Ve keza kâinatın bir ağacı ölümden, dağılmaktan halâs olmadığı gibi şecere-i hilkatten olan kâinat silsilesinin de harabiyetten kurtuluşu yoktur.

Evet, eğer kâinat ömr-ü fitrîsinden evvel haricî bir tahribata veya Sâni’i tarafından bir hedm ve kıyamete maruz kalmasa bile, fennî bir hesap ile kâinatın öyle bir günü gelecektir ki **إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ** **إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ** **إِذَا النُّجُومُ انكدرتْ** gibi âyetlere mâsadak olacaktır ve insan-ı kebir denilen koca kâinat, şu boşluğu sekeratının bağırılarıyla dolduracaktır.

İkinci Nokta: Harabiyet-i âlemin vukua geleceğidir. Evet bütün semavî dinler, âlemin harap olacağına müttetikler. Hem her bir fitrat-ı selime, âlemin öleceğine şahadet eder. Ve kâinatta gözle görünen şu kadar nev’î, ferdî, yevmî, şehri, senevî tagayyürat, tahavvülat, inkılabların yalnız işaretleriyle değil, sarahatleriyle, kıyametin geleceği sabittir. Eğer bu icmal ile kanaat hasıl edemediyse bir parça izahat verelim.

Arkadaş! Kâinat dediğimiz şu apartman-ı İlahî öyle ulvi, yüksek, derin, ince nizamlara tabi ve öyle acib garib rabitalara bağlıdır ki eğer bir duvarı veya bir taşı “Yerinden çık!” emrine hedef olsa derhal âlem, ölüm hastalığına düşer, sekerata başlar; yıldızlar arasında müsademeler, ecram arasında muharebeler vukua gelir. Şu gayr-ı mütenahî boşluk; pek şiddetli sayhalar, pek dehşetli sâikalar, pek korkunç sesler, sadâlar, gürültüler ve gümbürtülerle dolar. Evet insan-ı kebirin ölümü, küçük bir ölüm değildir. Sekerata başladığı zaman, milyarlarca kürelerin çarpışmasından husule gelen fırtınanın ne tasavvuru ve ne tarifi ve ne de görülmesi imkân dairesinde değildir.

İşte bu şiddetli ölüm ile hilkat bayılır, kâinat yayılır, hilkatin yağı ayrı biribirinden ayrılır. Cehennem maddesiyle, aşiretiyle bir tarafa çekilir; cennet de letafetiyle, lezaiziyle ve bütün güzel unsurlarıyla tecelli ve incilâ eder.

Sual: Kâinat ilk yaratılışında ebede elverişli olarak sabit bir şekilde yaratılsaydı böyle tagayyüratlı, inkılablı, mâil-i inhidam bir surette yaratılıp bilâhare tahripten sonra ebediyete kabil, metin bir şekilde yapılmasından daha iyi ve daha kısa olmaz mıydı?

Cevap: Vaktâ ki Cenab-ı Hak, hikmet-i ezeliye ile inayet-i ezeliyenin iktizasınca, insanların kabiliyetlerinin tezahürünü ve istidatlarının neşv ü nemasını irade etmekle, nev-i beşeri imtihan ve tecrübeye tabi tuttu, zararları menfaatlere kattı, şerleri hayırların içine attı, güzellikleri çirkinliklerle cem’etti; hepsini birbirine karıştırarak kâinatın hamuru ile beraber yaratılış teknesinde yoğurduktan sonra kâinatı tagayyür, tebeddül, tekâmül kanunlarına tabi tuttu.

Vaktâ ki imtihan perdesi kapanır ve tecrübe zamanı nihayet bulur ve kâinat tarlasının vakt-i hasadı hulûl eder. Sâni'-i Hakîm inayetiyle, birbiriyle karışık yoğurduğu zıtları tasfiye eder, içlerinden tagayyürü doğuran esbabı ayırır ve ihtilaf maddelerini tefrik eder. Sonra cehennem ebede elverişli olarak metin ve kavî bir cisimle teşekkül ederek **وَأَمْتَارُوا** hitabına hedef olur. Cennet ise esasatıyla beraber ebedî ve muhkem bir şekilde tecelli eder ve münceli olur.

Evet, gerek cehennemi gerek cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. Münasebet intizamın şartıdır, nizam da devama sebeptir. Ve keza bu iki menzilin halkı da ebedî oldukları için vücudlarını teşkil eden ecza, tagayyüre maruz değildir. Çünkü dünyadaki cisimlerinin terkip ve tahlilleri arasında muvazene yoktur. Yani cisim bünyelerine girenlerin, çıkanların arasında nisbet yoktur. Onun için inhilale yüz tutarlar. Fakat âhiretteki cisimlerin yapılışı öyle değildir. Eczaları arasında tam manasıyla muvazene vardır ki inhilale mahal kalmaz.

Üçüncü ve Dördüncü Noktalar: Yani dünyanın ikinci tamiriyle haşrin vukuudur.

Evet, tevhid ve nübüvvetin ispatları, yalnız delil-i naklî ile sahih değildir. Çünkü devir lâzım gelir. Evet, Kur'an ve hadîsten ibaret olan naklî delillerin sıhhati, nübüvvetin sıhhat ve sıdkına bağlıdır. Eğer nübüvvet de delil-i naklî ile ispat edilirse muhal lâzım gelir. Bunun için Kur'an-ı Kerîm, tevhid ile nübüvveti delail-i akliye ile ispat etmiştir. Amma haşir meselesinin hem aklî hem naklî deliller ile ispatı sahihtir.

Delil-i aklî ile ispatı **وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** âyet-i kerîmesinin bahsinde beyan edilmiştir. Hülâsası: Vücudlarında şek ve şüphe olmayan nizam, rahmet ve nimet ancak ve ancak haşrin gelmesiyle ve ikinci bir hayatın tahakkuku ile nizam, rahmet, nimet olabilirler. Eğer haşir gelmezse ve ikinci bir hayat tahakkuk etmezse bunları esmaü'l-ezdaddan addetmek lâzım gelir.

Delil-i naklî ise: Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan ile bütün enbiya, haşrin geleceğine ittifak etmişlerdir.

Aklî ve naklî deliller ise: Fahreddinü'r-Râzî'nin tefsirinde bu kabîl delilleri bildiren âyetler beyan edilmiştir.

Hülâsa: Bilhassa hayvanat ve nebatatta daima vukua gelen haşirlere dikkat edip teemmül eden adam, elde edeceği müteferrik emarelerle haşrin vukuuna, hads ile yani bir sürat-i intikal ile hükmedecektir.

Şimdi bu âyetin cümlelerini birbirine bağlayan münasebetlere gelelim. Evet, bu âyetin cevherlerini nazmeden ve cümlelerinin silsilesine medar-ı bahis olan nokta, "saadet"tir. Şöyle ki:

Saadet-i ebediye iki kısımdır:

Birinci ve en birinci kısmı: Allah'ın rızasına, lütfuna, tecellisine, kurbiyetine mazhar olmaktır.

İkinci kısmı ise: Saadet-i cismaniyedir. Bunun esasları; mesken, ekl, nikâh olmak üzere üçtür. Ve bu üç esasın derecelerine göre saadet-i cismaniye tebeddül eder. Ve bu kısım saadeti ikmal ve itmam eden, hulûd ve devamdır. Çünkü saadet devam etmezse zıddına inkılab eder.

Birinci kısım saadetin aksamı, tafsilden müstağnidir veya gayr-ı kabildir.

İkinci kısım saadetin aksamı ise: Evet “mesken”in en latîfi, en cazibedar şekli; etraf-ı erbaası türlü türlü gül ve çiçekler ile müzeyyen, bağ ve bahçelerle muhat, altında sular, nehirler akan kasır ve köşklendir. Evet, camid kalpleri aşk ve şevkle ihya eden, sönmüş olan ruhları şen ve şâd eden, şairlere sermaye olarak şairane teşbihleri, temsilleri, üslupları ilham eden; sular ile hadravat ve nebatattır.

Saadetin ikinci esası olan “ekl” ise me’kûlat (yiyecek) kuvvet verdiği cihetle en iyisi, en lezizi, me’luf olan kısımındır. Yani insana garib, vahşi olmayan şeylerdir. Çünkü ülfetle, o nimetin derece-i kıymeti bilinir; lezzet verdiği cihetle de lezzetin en büyük lezzeti, teceddüd ve tebeddülündedir. Ve keza ekl lezzetini ikmal eden esbabdan biri de o rızkın kendi amelinin ücreti olduğunu bilmektir; ikinci bir sebep de o rızkın menbainin daima göz önünde hazır bulunmasıdır ki kalbi mutmain olsun, rızık için telaş etmesin.

Saadetin esaslarından “nikâh” ise: Evet, insanın en fazla ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mevcut bulunmasıdır ki her iki taraf sevgilerini, aşklarını, şevklerini mübadele etsinler ve lezaizde birbirine ortak, gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yardımcı olsunlar. Evet, bir işte mütehayyir kalan veya bir şeye dalarak tefekkür eden adam velev zihnen olsun, ister ki birisi gelsin, kendisiyle o hayreti, o tefekkürü paylaşsın. Kalplerin en latîfi, en şefiki; “kısım-ı sâni” ile tabir edilen kadın kalbidir. Fakat kadın ile ruhî imtizacı (geçimi) ikmal eden, kalbî ünsiyet ve ülfeti itmam eden, surî ve zahirî olan arkadaşlığı samimileştiren; kadının iffetiyle, ahlâk-ı seyyieden temiz ve pâk bulunması ve çirkin arızalardan hâlî olmasıdır.

Sual: Yiyecek, içecek şahsî vücudu ibka etmek içindir. Çünkü vücuttan eriyip ayrılan şeylerin yerini doldurup tamir etmek, yemek ve gıda ile olur. Nikâh da nev’in bekası içindir. Halbuki âhirette eşhas ebedî olduğundan, vücutlarında eriyip ayrılan bir şey yoktur ki gıdaya ihtiyaç olsun ve âhirette tenasül yoktur ki nikâha lüzum olsun?

Cevap: Yemek, içmek ve nikâhın faydaları, yalnız bekaya ve tenasüle münhasır değildir. Evet şu elemli, kederli âlemde onlarda pek büyük lezzet ve faydalar olsun da lezzetler yeri olan âlem-i saadette ne için daha nezih lezzet ve faydaları olmasın?

Sual: Bu âlemde lezzet, elemin def’inden hasıl olur. Halbuki âhirette elem yoktur?

Cevap: Elemin def’i, lezzetin sebeplerinden biridir. Yoksa lezzet, ona münhasır değildir. Ve keza âlem-i ebedînin bu âleme benzetilmesi, kıyas-ı maalfârıktır. Yani aralarında çok farklar bulunduğundan birbirine benzemez. Cennet ile Horhor Bahçesinin ^(Hâşiye[1]) arasında ne nisbet varsa cennetin lezzetleriyle dünyanın lezzetleri arasında da aynı o nisbet vardır. Cennetin Horhor Bahçesi’nden dereceleri ne kadar çok yüksek ise uhrevî lezzetler de dünya lezzetlerine göre öyledir. Her iki âlem arasında bu büyük tefavüte, İbn-i Abbas لَيْسَ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أَسْمَائُهَا cümlesiyle işaret etmiştir. Yani “Cennette, dünya meyvelerinin yalnız isimleri vardır.” Yani isimleri birdir fakat lezzetleri ayrıdır.

Cennette lezzetin devamı meselesi ise: Evet, lezzetin hakiki lezzet olması, zeval görmeyip devam etmesindedir. Zira elemin zevali lezzet olduğu gibi lezzetin zevali de elemdir hattâ

zevalinin tasavvuru bile elemidir. Evet, bütün mecazî âşıkların enînleri, bağırıp çağırılmaları, bu kısım elemindedir ve bütün divanlarıyla yaptıkları ağlamalar, vaveylâlar, hep mahubların firak ve zevallerinin tasavvurundan neş'et eden elemindedir. Evet, pek çok muvakkat lezzetler var ki zevalleri daimî elemeleri intac ettiği gibi; çok elemelerin zevali de lezzetlere bâis olur. Lezzet ve nimet ise devam etmek şartıyla lezzet ve nimet sayılabilir.

Hülâsa: İnsan, ebed için yaratılmıştır. Onun hakiki lezzetleri ancak marifetullah, muhabbetullah, ilim gibi umûr-u ebediyedir.

Bu âyetin cümleleri arasındaki rabitaları gördük.

Şimdi cümlelerinin işgal ettikleri yerler ile münasebetlerine bakacağız:

Evet *وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ* bu cümlenin, bu mevki ile münasebeti: Evet Cenab-ı Hak, ibadeti teklif etti ve nübüvveti ispat etti ve Peygamberimizi (asm) tebliğ-i umûra memur yaptı ve dünyevî bazı lezzetlere cevaz vermeyen ve meşakkatleri tazammun eden ibadete mü'minlerin imtisallerini temin etmek için mü'minlere vaad buyurulan tebşirleri tebliğ etmeyi Resul-ü Ekrem'e (asm) emretti. Çünkü o Hazret (asm) inzar ve tahfide (korkutma) memur olduğu gibi; Allah'ın rızasını, lütfunu, kurbiyetini ve saadet-i ebediye gibi tebşiratını da tebliğe memurdur.

أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى : İnsanın ihtiyacat-ı zaruriyesi içinde en evvel lâzım olan, mekân ve meskendir. Mekânın en güzeli, nebatat ve eşcara müştemil olan yerlerdir. Ve en latîfi, nebatları arasında suların mecrası olan bahçelerdir. Ve en kâmil kısmı, ağaçlarının arasından akan nehirlerinin çoklukla bulunmasıdır. Kur'an-ı Kerîm bu kısma *تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ* cümlesiyle işaret etmiştir.

Meskenden sonra insanın en fazla muhtaç olduğu; cismanî lezzetlerden yiyecek, içecektir. Bu kısma da *نَهْرٍ*, *جَنَّةٍ* kelimeleriyle işaret edilmiştir. Sonra rızkın en ekmele, me'luf olan kısım ki derece-i kıymeti bilinsin. Meyvelerin lezzeti, teceddüd ve tebeddülündedir. Lezzetin en safisi, hazır ve yakın olanıdır ve en lezzetli, amelinin ücreti olduğunu bilmektir. Kur'an-ı Kerîm bu kısma da *كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ* cümlesiyle işaret etmiştir.

مِنْ قَبْلُ : Yani “Bundan önce yediğimiz meyvelerdir veya dünyada yediğimiz meyvelerdir.” Çünkü cennetin meyveleri birbirine benzediği gibi dünya meyvelerine de zahiren benzerler.

وَأَنْتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا : Yani “Rızıkları birbirine müteşabih olarak getirilir.” Hadîste de vârid olduğuna göre, cennetin meyveleri renkçe birdir amma tatları, taamları bir değildir. Bu cümlede meçhul sığasıyla zikredilen *أَنْتُوا* kelimesinden anlaşıldığı gibi rızkın insana götürülmesi, büyük bir şeref ve keramete delâlet ettiğinden büyük bir lezzeti intac ediyor.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ : Mesken ve me'kelden sonra insanın en ziyade muhtaç olduğu, eşidir. Bu ihtiyacının cennette temin edilmiş olduğuna, bu cümle ile işaret edilmiştir. Evet, insan bir refikaya veya bir refike muhtaçtır ki tarafeyn aralarında, hayatlarına lâzım olan şeyleri muavenet suretiyle yapabilsinler ve rahmetten neş'et eden muhabbet iktizasıyla, yekdiğerinin zahmetlerini tahfif etsinler ve gamlı, kederli zamanlarını, ferah ve sürura tebdil edebilsinler. Zaten dünyada insanların tam ünsiyeti ancak refikasıyla olur.

وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ : İnsan bir nimete veya bir lezzete mazhar olduğu zaman, en evvel fikrini bozan, vesvese veren; o nimetin veya o lezzetin devam edip etmeyeceği düşüncesidir. Bu vesveseli düşünceye mahal kalmamak üzere Kur'an-ı Kerim, bu cümle ile onların ezvacıyla, lezaiziyle beraber cennette ale'd-devam kalacaklarını tebşir etmekle, o kederli düşünceden kurtarmıştır.

Bu âyetteki cümlelerin sadeplerinde bulunan cevherleri göstereceğiz:

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ cümlesinin başında bulunan وَ harf-i atıftır. Atfin her iki tarafı arasında münasebet lâzımdır. Halbuki burada tebşir ile mâkabli arasında münasebet görünmüyor. Ancak mâkablinde inzar vardır. Öyle ise bu tebşir, o mâkablından tereşşuh eden inzara atıftır.

بَشِّرُ : “Beşaret” tabiri; cennetin, Cenab-ı Hakk'ın fazl u kereminden bir hediye-i İlahiye olup amelin ücreti mukabilinde vâcib bir hak olmadığına işarettir. Çünkü hak ve ücretin verilmesi, beşaretle tabir edilemez. Buna binaen yapılan ibadet, cennet için olmamalıdır. Tebşirin sîga-i emir kıyafetiyle zikri, tebliğin takdirine işarettir. Çünkü Resul-ü Ekrem (asm) tebliğe memurdur, tebşire mükellef değildir. Takdir-i kelâm: “Müjdeleyerek tebliğ et.” demektir.

Sual: الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا Bu sîla ve mevsule tabiri, ism-i fâil sîgası olan الْمُؤْمِنِينَ den daha uzun olduğu halde neye işarettir?

Cevap: Surenin başında, tafsilen zikredilen الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ olan sîla ve mevsule işarettir ki orada yapılan tafsil, burada yapılan icmale beyan olsun.

Sual: Surenin başında الَّذِينَ nin sîla denilen dâhil olduğu cümle, muzari sîgasıyla zikredildiği halde, burada mazi sîgasıyla zikredilmiştir. Esbabı nedir?

Cevap: Orada makam, iman ve amele teşvik ve medih makamıdır. Buna münasip, muzari sîgasıdır. Burada makam, mükâfat ve ücreti vermek makamıdır. Buna da münasip, mazi sîgasıdır. Çünkü ücret, hizmetten sonra verilir.

وَعَمِلُوا : Bu وَ harf-i atıftır. Atfin tarafeyni arasında münasebet lâzım olduğu gibi mugayeret de lâzımdır. Burada aralarında bulunan mugayeret, mezheb-i İtızal'in hilafına, amelin imana dâhil olmadığına ve amelsiz imanın da kâfi gelmediğine delâlet ettiği gibi عَمَلٌ tabiri de tebşir edilenin ücret gibi olduğuna işarettir.

الصَّالِحَاتِ : Bu kelime, bir şey ile takyid ve tahsis edilmeyerek mutlak ve mübhem bırakılmıştır. Mısır Müftüsü Şeyh Muhammed Abdüh'ün telakkisine göre: “İyi şeyler manasında olan صَالِحَاتِ kelimesi, beyne'n-nâs meşhur ve malûm olduğundan mutlak bırakılmıştır.” Ben de diyorum ki: Surenin başına itimaden burada mübhem bırakılmıştır. Çünkü sure başında zikredilen وَيُؤْمِنُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ âyeti, buradaki صَالِحَاتِ yi beyandır.

أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ : Bu âyetten maksat, mükâfattan neş'et eden neşeli lezzet ve sürurdur. Bu maksadın takviyesine işaret eden kayıtlar:

- 1- أَنَّ nin tekidi.
- 2- ل in ihtisası.
- 3- لَهُمْ ün takdimi.

4- “Cennet”in cem’iyle tenkiri.

5- “Cereyan”ın zikri.

6- مِنْ ile beraber تَحْتِ ile zikri.

7- “Nehir” tabiriyle tarifidir.

Bu kayıtların o maksadın tahakkukuna çalıştıklarına bir parça izahat vereceğiz. Şöyle ki:

Pek büyük bir şey tebşir edildiği zaman, akıl tereddüt eder, inanamaz; inandırmak için tekide ihtiyaç olur. Ve keza neşe ve sürur makamları, evhamdan hâli olmalıdır. Çünkü edna bir vehimle, sürur zâil olur. Buna binaen burada o büyük tebşirat أَلَّ ile tekid edilmiştir ki hem akıl inansın hem o süruru izale edecek hiçbir evham kalmasın. Ve keza bu tebşiratın yalnız bir vaadden ibaret olmayıp bir hakikat olduğuna işarettir.

İhtisası ifade eden لَهُمْ deki لْ tebşir edilen şeyin onlara mahsus ve onların mülkü ve onların fazlî istihkakları olduğuna delâlet eder ki lezzetleri tamam, sürurları müzdad olsun. Ve illâ bir padişah, bir fakiri misafir ederse madem o misafirlik ve o sohbet ebedî değildir, kıymeti yoktur.

لَهُمْ ün takdimi hasrı ifade ettiğinden, beyne’n-nâs cennetin onlara tahsis kılındığına ve dolayısıyla ehl-i nârın da perişan hallerini onların gözleri önüne götürmeye sebep olduğuna delâlet eder. Ve bu itibarla cennetin lezzeti artar ve kıymeti tezahür eder.

Cennetin cem’i, cennetlerin taaddüdüne ve amellere göre cennetin mertebelerine işarettir. Ve keza cennetin her bir cüzü, cennet gibi bir cennet olduğuna ve her bir mü’mine düşen kısım, büyüklüğüne nazaran tam bir cennet gibi görüldüğüne işarettir.

Cennetin tenkiri ise güzelliğinin kabil-i tarif ve tavsif olmadığına veya sâmi’lerin iştiha ve istihsanlarının fevkalâdeliğine işarettir.

تَجْرِي : Bahçelerin en güzeli, içinde suyu bulunanlardır. Bunların da en güzeli, içlerinden suları akanlardır. Bunların da en iyisi, akıntısı devamlı olanlardır. İşte cereyanın sîga-i muzari kıyafetinde zikredilmesi, o cereyanları tasvir etmekle devamlı olduğuna işarettir.

مِنْ تَحْتِهَا : Hadravat (yeşillik) ve nebatat içinde cereyan eden suların en iyisi; nebean suretiyle bahçenin içinden çıkmakla yüksek köşklerin altından kendine mahsus terennümatıyla geçen, eşcar ve nebatata dağılan sulardır. مِنْ تَحْتِهَا kelimesi, bu kısım sulara işarettir.

الْأَنْهَارُ : Suların çokluğu, bahçelere daha ziyade menfaat, revnak ve güzellik verir. Kezalik küçük küçük arklardan tecemmu eden nehirler, daha güzel manzaraları teşkil eder. Bilhassa suları berrak, zülâl, tatlı, soğuk olursa fevkalâde bir kıymet, bir lezzet veriyor. İşte الْأَنْهَارُ kelimesi cem’iyle, tarifiyle, maddesiyle bu çeşit sulara işaret eder.

كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ : Bu büyük cümle, çok küçük küçük cümleleri tazammun etmiştir. Evet, bu cümle mâkabliyle bağlı değildir, müste’nifedir; vazifesi mukadder bir suali cevaplandırmaktır. Mukadder sual ise sekiz sualin memzuç ve macunudur. Şöyle ki:

Vaktâ ki iman edenler ve amel-i salih işleyenler, cennet gibi yüksek bir meskenle tebşir edildiler, birdenbire sâmi'in zihnine geldi: "Acaba o meskende rızık olacak bir şey var mıdır? Varsa o rızık nereden hasıl olur ve nereden gelir? O rızıklar o cennetten hasıl olduğu takdirde, nesinden neş'et ediyor? Semeratından meydana gelirlerse dünya semeratına benzerler mi? Benzediği takdirde, birbirine de benzerler mi? Birbirine müşabih olurlarsa tatları bir midir, yoksa ayrı ayrı mıdır? Tatları muhtelif olduğu takdirde, koparıldıkları zaman yerleri boş mu kalır, yoksa derhal dolar mı? Tebeddül ettikleri takdirde, devamlı mıdırlar? Devamlı iseler onları yiyenler sevinirler mi? Sevindikleri zaman ne derler?"

Arkadaş! Bu sualleri avucuna koy. Ben de bu cümleleri açar, içlerine bakarım. Sen de dikkat et, bakalım mutabık olacak mıdır?

كُلَّمَا kelimesi, devam ve tahkike delâlet eder.

رُزُقُوا sîga-i mazisiyle vukuunun tahakkukuna delâlet ettiği gibi maddesiyle de dünyadaki rızıklarını ihtar eder. Ve bina-i meçhul sîgasıyla zikri, o rızıkta meşakkatin bulunmamasına ve onların (ağalar ve beyler gibi) rızıkları ayaklarına geldiğine delâlet eder.

مِنْ تَمْرَةٍ مِنْهَا مِنْ تَمْرَةٍ denilmektense مِنْ تَمْرَاتِهَا denilmiş olsaydı daha muhtasar ve daha güzel olurdu. Fakat mezkûr suallerden iki suale cevap olduğundan مِنْهَا ayrı مِنْ تَمْرَةٍ ayrı söylemek icab etmiştir.

مِنْ تَمْرَةٍ deki tenkir, tamimi ifade ettiği cihetle, cennetin bütün semereleri rızık olmaya şâyan olduğuna işarettir.

رُزُقُوا kelimesinin tenkiri ise açlığı gidermek için yediğiniz, gördüğünüz rızık olmadığına işarettir.

قَالُوا tefaul babının manası olan şirketi andırıyor. Yani "O rızık acib keyfiyetinden ettikleri taaccüb ve istiğrabı birbirine söylemeye başladılar."

هُذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ : Bu cümlede mübhem bırakılıp beyan edilmeyen "rızık" kelimesinin **dört manaya** ihtimali vardır:

Birincisi: Rızıktan maksat amel-i salihdir. Yani "Bu dâr-ı dünyada rızık olarak bize nasib kılınan amel-i salih, yani şimdi yediğimiz rızıklar, dünyada yaptığımız amel-i salihin neticesidir." Yani amel ile ceza arasında o kadar ittisal (bağlılık) vardır ki sanki dünyadaki amel, âhirette tecessüm edip sevap kesilmiştir. Onların sevinçleri, bu noktadan hasıl olmuştur.

İkincisi: Rızıktan maksat, dünyanın taam ve yemekleridir. Yani "Dünyada rızık olarak bize verilen taamlar, bunlardır. Amma zevkleri, tatları arasında dağlar kadar fark vardır." İşte onların istiğrabları bu noktadandır.

Üçüncüsü: Bu semereler, biraz evvel yediğimiz semereler gibidir amma suretleri bir, manaları, tatları ayrıdır. Demek sureten, şeklen bir olduklarından ülfet lezzetini veriyor; tatlarının ayrı olmasıyla da teceddüd lezzeti hasıl oluyor. İşte sevinçleri bu noktadandır.

Dördüncüsü: Hemen şimdi yediğimiz meyveler, bu dallardaki meyvelerdir. Demek bir meyve koparıldığı zaman yeri boş kalmıyor, derhal yerine bir meyve peyda olur. İşte bundandır ki cennetin meyvelerinde noksanîyet olmuyor.

وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا : Bu cümle itiraziyedir. Yani yeni bir hükmü ifade etmek için zikrine lüzum olmadığı halde هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ cümlesindeki hükmü tasdik ve illetini beyan etmek üzere, evvelki cümleye bir zeyl ve bir fezleke olarak zikredilmiştir.

Bina-i meçhul sîgasıyla أَتُوا'nın zikredilmesi, ehl-i cennetin işleri, hademeleri tarafından görülmekte olduğuna işarettir.

مُتَشَابِهًا : Yani zahiren ve şeklen bir olduğundan ülfet lezzetini veriyor; bâtinen ve taamen de ayrı olduğu cihetle, teceddüd lezzetini veriyor. Bu itibarla مُتَشَابِهًا kelimesi, her iki lezzeti îma ediyor.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ : Bu cümle الخ ... لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي ... cümlesine atıftır. Atfın tarafeyni arasında lâzım olan münasebetin iktizasınca takdir-i kelâm şöyle olsa gerektir: “Onlar, kendi cisimleri için bir meskene muhtaç oldukları gibi kadınları için de bir meskene muhtaçtırlar.”

لَهُمْ kelimesi ihtisası ifade ettiği cihetle, o ezvacın onların mülkü ve onlara mahsus olduklarına delâlet ettiği gibi dünya kadınlarından başka حُورٌ عِينٌ ile tabir edilen bir kısım kadınlar da onlar için yaratılmış olduğunu îmaen gösteriyor.

فِيهَا : Cennet o kadınlara zarf ve mesken olduğundan anlaşılır ki o kadınlar o yüksek cennete lâyıktırlar ve aynı zamanda cennet derecelerinin yüksekliği nisbetinde onların hüsünleri de yükseliyor. Ve keza cennetin de onlar ile müzeyyen olduğuna gizli bir îma vardır.

مُطَهَّرَةٌ tef'îl babından ism-i mef'ul olduğundan herhalde tathir edici bir fâil vardır. O fâil de ancak yed-i kudrettir. Binaenaleyh yed-i kudretin tathir ve tenzih ettiği kadınların tavsifleri kabil değildir.

Ve keza مُطَهَّرَةٌ kelimesi müteaddî olduğuna nazaran, o kadınların taharetleri kendilerinden olmayıp başkasından onlara sirayet etmiş olduğu anlaşılır. Binaenaleyh dünya kadınları da cennete girdikten sonra bir tetahhur ve tasfiye ve tasaykul ameliyatıyla güzellikte hurilerin derecelerine çıkacaklarına delâlet eder.

وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ : Yani “Onlar da ezvacları da cennet de cennetin lezaizi de hep ebedîdirler.”

[1] Hâşiye: Horhor, Van'da müellifin medresesinin adıdır.

(Kaynak: Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı / İşârât-ül İ'caz / Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları)